

STEVE SOLDI: REFACEREA UIMIRII ÎN CARTEA LUI RAY BRADBURY, „FAHRENHEIT 451”

Autor: Redacția Syntopic | 9 februarie 2024

Articol scris de Steve Soldi pentru Voegelin View

Articol original: The Recovery of Wonder in Ray Bradbury's Fahrenheit 451

Traducere în limba română de Ciprian Ilău, student la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

„Imaginația ar trebui să-ți fie centrul vieții.” – Ray Bradbury

Este filosofia numai un privilegiu al câtorva erudiți – prea complicată, prea îmbuibată cu jargoane și prea puțin practică pentru ca un diletant s-o valorizeze? Dacă luăm de bun sfatul lui Aristotel din *Metafizica*, răspunsul nostru trebuie să fie ferm negativ. Ca un ecou al lui Socrate din *Theaitetos* al lui Platon, care spune că „nu există alt început pentru filozofie decât aceasta [uimirea]”¹, Aristotel ne spune că „și acum, și la început, oamenii au început să filozofeze datorită uimirii. La început, desigur, ei priveau cu uimire chiar dificultățile aflate în preajmă; apoi, avansând puțin câte puțin, au parcurs și chestiuni mai importante, de pildă, fenomenele Lunii, ale Soarelui și stelelor, cât și geneza Universului.”²

Pentru Socrate și Aristotel, a fi filosof nu înseamnă a citi cărți de filosofie ori a urma cariera de filosof profesionist. Ci, mai degrabă, un filosof este acela care se minunează și

caută adevărul „tocmai pentru a ști [...] și nu de dragul vreunui folos practic.”³ Din acest punct vedere, școlile ar trebui să își propună a produce filosofi. De exemplu, John Senior, renumitul pedagog, a cultivat în elevii săi ideea că ființa culminează în uimire. Întreaga sa filosofie educațională poate fi înțeleasă în termeni ce țin de uimire. Motto-ul Programului pentru Integrarea Științelor Umaniste/ Științele Umaniste Integrate (*Integrated Humanities Program*), pe care l-a conceput el însuși, la Universitatea din Kansas în anii 1970, tocmai aici bate: *Nascantur in admiratione* – „Nască-se în uimire!”. Senior voia ca studenții săi să fie fermecați de realitatea ce, ca printr-o vrajă plină de mister și de inteligibilitate deopotrivă, le va fi înnoit avântul cu care ei aveau să întâmpine încântătoarea realitate. Pentru Senior, uimirea este congenitală și ne cheamă pe toți să căutăm adevăr și înțelepciune. După cum știm, cuvântul „filosofie” înseamnă iubire de înțelepciune.

Înțelepciunea și cunoașterea se susțin reciproc. Dacă înțelepciunea reprezintă mijlocul prin care discernem și obținem ceea ce este bine pentru noi în cel mai înalt grad, cunoașterea, în schimb, prin știința adevărului și a binelui, ne îngăduie să trăim bine și fericiți. Cum, atunci, obținem cunoașterea ce ne *eliberează*? Răspunsul este: prin intermediul unei educații liberale. Artele liberale ne scutesc de povara gândirii utilitariste ori pragmatice în ce privește cunoașterea. În aceasta manieră ele sunt superioare. Științele umaniste includ cele mai înalte discipline – filosofie, teologie, istorie, literatură, muzică și artă – întrucât acestea nu sunt slujnicele a nimic exterior lor înșelor. Acestea prezintă o valoare pur intrinsecă și există numai de dragul lor. Ele trebuiesc diferențiate de artele servile, care există doar de dragul a ceva exterior, anume de dragul producerii lucrurilor practice.

Suntem acum în măsură să apreciem de ce Ray Bradbury susține educația liberală în romanul său din 1953, *Fahrenheit 451*. Beatty, eroul anti-intelectual al Pompierilor, îi explică lui Montag, un veteran cu vechime de 10 ani, că guvernul caută să renege filosofia prin sistarea procesului educațional ce ar nutri minți libere. Guvernul se teme de filosofi întrucât aceștia nu vor consfinți orbește *status quo*-ul. Valorile lui Beatty sunt limpezi: „Acum că școlile produc mai mulți alergători, săritori, meseriași, apucători, zburători și înotători decât examinatori, critici cunoscători și creatori imaginativi, cuvântul «intelectual», de bună seamă, a ajuns să fie ocară/insulta care oricum merita să fie.”⁴ Continuă spunându-i lui Montag că guvernul a pus la punct o formulă prin care să îi elimine pe „ciudații” ale căror interogări filosofice și imaginație îi deschid către lume. Un caz concret este prietena de 17 ani a lui Montag, Clarisse. Ea este un filosof ce le-a scăpat printre degete – ceea ce, după cum Beatty ține să spună, „nu se întâmplă prea des”. Dispariția sa spontană ne aduce în vedere un lucru important: când un regim totalitar descoperă un filosof ce se furișează în actul său de-a corupe societatea prin dialectica socratică, nu îl „anulează” și-atât – îl omoară!

Pentru a anihila potențialii filosofi, studenții sunt supuși unui travaliu educațional

superficial, care permite guvernului „să îi oprească [pe ei, filosofii] din fașă, devreme.” Dacă școlile pur și simplu își înghesuie acuzațiile „pline de fapte necombustibile, calați-i cu-atâtea «fapte» că s-or simți plini, dar absolut «radiind» a informație,” iar apoi „or să simtă că gândesc, or să simtă că se mișcă stând pe loc. Și or să fie fericiți, căci faptele de-acea natură nu se schimbă.” De vreme ce a învăța *este totuna* cu a gândi, nu poate fi vorba de învățare autentică în acest model educațional. Sala de clasă standardizată nimicnicește gândirea în măsura în care îi lipsește pe elevi de propriu-le sentiment de uimire și de dorința consecventă de adevăr și înțelepciune încă de la o vârstă fragedă. Conform lui Beatty, cel mai rău lucru pe care l-ar putea face școlile ar fi să le ofere studenților „lucruri alunecoase precum filosofia” și alte discipline ce încurajează uimirea. Guvernul nu vrea ca cetățenii să încerce să „stăpânească, măsoare ori să fie egali universului.” În vreme ce o minte orientată către uimire vrea să se elibereze prin artele liberale ce elaborează marile întrebări ale vieții, guvernul vrea să dezvolte, dimpotrivă, minți închise, aservite artelor servile ce promit numai producție.

În distopia lui Bradbury, guvernul vrea să producă cetățeni care să „demonteze un televizor de pe perete și să-l monteze apoi la loc.” Munca practică este singura utilă și acceptabilă în această societate. Dar chiar și-așa, cei ce dețin puterea știu că sistemul lor educațional nu va reuși să stârpească întreaga rasă a filosofilor. Ei recunosc că un reziduu va persista, dar cei câțiva „trăzniți cu versuri în cap” vor trebui să-și ducă viața în exil, în afara zidurilor orașului. Dacă cei mulți nu „se întreabă cu privire la citarea Magnei Carta ori a Constituției, totul e cum trebuie.” Ca să se asigure că filosofii nu au acces la adevăr și că nici n-ar putea să îl vestească, aidoma unui apostol al educației autentice, până la marginile pământului, guvernul reduce marele canon literar al civilizației occidentale la „rezumate de-o pagină,” sau le înlocuiește pe de-a-ntregul cu fapte și informații redundante.

În opoziție tematică vizavi de Beatty, Granger este un fost profesor de filosofie politică și lider al Iubitorilor de Cărți, un grup de filosofi proscrisi („Proscrișii”) ce trăiesc în exil în sălbăticie. El îi explică misiunea Proscrișilor lui Montag: ei trebuie să păstreze vie tradiția Occidentală, dând-o mai departe „copiilor, prin viu grai” și apoi învățându-i „pe copiii noștri să aștepte, la rândul lor” înaintea s-o dea „și altor oameni.” Cu alte cuvinte, Granger vrea să expună oamenii marii conversații culturale și să le trezească simțământul uimirii și dorința de adevăr și înțelepciune.

Granger îi spune lui Montag că sunt „mii” de Iubitori de Cărți împrăștiați de-a latul țării care sunt „proști pe dinafară, librării pe dinăuntru.” Continuă prin a accentua cum acest proces de conservare e fructul unei dorințe de-a învăța și de a-i învăța pe ceilalți: „nu am planificat nimic, în primă instanță. Fiecare om a avut o carte pe care voia s-o țină minte și pe care a ținut-o minte.” Granger, care a ținut minte „Republica lui Platon”, spune că, pentru a fi cu-adevărat un Iubitor de Cărți, trebuie să „îți impui faptul că nu ești important.” Cu alte cuvinte, trebuie să rezisti tentației de-a te deda pedanteriei sau

tentației de-a te crede superior autorilor acelor mari texte. Numai oferindu-și ego-ul autorului într-o jertfă „a devenirii” întru carte poate un profesor autentic să se formeze. Un profesor, în principiu, nu e nimic mai mult decât „o jachetă/husă anti-praf pentru cărți” care speră „să ajute pe cineva”. Profesorii care au câștigat smerenia sunt cei mai atrăgători pentru studenți întrucât ei posedă cunoașterea interdisciplinară a științelor umaniste. A preda, în acest sens, este arta înlesnirii cunoașterii și a înțelegerii realităților pe care studenții nu ar fi în putere să le descopere – sau pe care cu mare greutate le-ar descoperi pe cont propriu. Profesorul este un ajutor, susținându-i pe studenți și introducându-i unor lumi care necesită un ghidaj din partea cuiva familiarizat cu peisajul.

Montag este exemplul prim de cum ar putea arăta o atare deșteptare a unui student aflat sub tutela unui profesor excepțional. Putem deduce că Montag, copil fiind, și-a recunoscut sieși dorința de adevăr și înțelepciune și, drept consecință, și-a expus orientarea filosofică, copil fiind, până când sistemul educațional i-a inhibat această dorință. Cu toate acestea, când Clarisse a început să-l îmboldească pe Montag – care avea 30 de ani acum – ea i-a prilejuit primii pași dureroși pe drumul către sine. Dar tot așa cum Theaitetos i se căinează lui Socrate ca uimirea „îl amețește”, Montag conștientizează faptul că uimirea adesea îl afundă pe cel ce caută în întunecimea dubiului și a confuziei. După ce încercarea sa inițială de-a înțelege cărțile este comparată cu frustrarea de-a încerca „să umpli o sită cu nisip”, Montag decide să caute un profesor ce s-a înstăpânit asupra artei lecturii și a gândirii. Îl găsește pe Profesorul Faber, un alt Proscris care e liber de profesie, și acesta este primul său profesor, căci Montag a înțeles că doar un profesor poate să-i împuternicească mintea spre-a putea ajunge la cunoaștere.

În timpul prelegerii pe care i-o ține lui Montag despre educație, Faber (al cărui nume înseamnă „meșteșugar”) are în vedere trei reguli, pe care Montag le acceptă drept principii diriguitoare. În primul rând, el întrevede pentru sine posibilitatea de-a descoperi adevăr și înțelepciune prin explorarea deopotrivă a lumii naturii și a lumii cărților. În al doilea rând, el își rezervă timp liber zi de zi doar spre-a contempla cele două lumi și-a primi la sine, în mintea și sufletul său, adevăr și înțelepciune. În al treilea rând, el acționează pe baza adevărului și a înțelepciunii ce le primește de la cele două lumi. Calea către cunoaștere a lui Faber funcționează astfel: Montag trebuie ca, înainte de toate, să-și *descopere* propria *dorință* de adevăr și înțelepciune, iar apoi trebuie să facă tot ce-i stă în putință să le *primească* pe acestea – adevărul și înțelepciunea – la sine, în ființa sa, și să ia *act* de acestea. Trecerea sa de la *dezorientare* la *reorientare* îi va prilejui și trecerea de la întuneric la lumină. Din acest motiv, povestea convertirii lui Montag ar trebui să le ofere speranță Proscrișilor și nădejde că misiunea lor de-a duce sufletele închise în peștera umbrelor părelnice și jumătăților de adevăr către întreaga lumină a Soarelui, așa cum Platon descrie în renumita Alegorie a Peșterii – că această misiune are sorti de izbândă. O transformare însă poate avea loc numai și numai dacă

studentii acceptă ceea ce un contemporan al lui Bradbury, Mortimer Adler, a denumit o „invitație către durerea învățării”, care conduce către învățare de dragul învățării, iar nu la moșirea educațională a divertismentului și confortului.

Învățătura cu care putem lăsa povestea lui Montag în urmă este aceea că procesul său de învățare este un efect al caracterului inerent bun al educației liberale, desăvârșit sub influența profesorilor ce stârnesc uimirea în studenții lor, invitându-i la interogații bine structurate. Astfel de profesori își ghidează studenții de-a lungul a ceea ce Adler descrie drept „învățare prin descoperire” și „învățare prin instruire.” În termeni simpli, un student poate învăța sau prin adoptarea procesului de descoperire al profesorului ca atare, sau prin participarea activă la instruirea pe care i-o oferă profesorul. În ambele pedagogii, esența predatului este incitarea/stârnirea activității învățării în student, iar esența învățării este dorința de cunoaștere înnăscută a studentului. Prin prezentarea călătoriei educaționale a lui Montag, Bradbury le cere educatorilor să recunoască în studenții lor o dorință naturală de adevăr, de bine și, ca atare, să facă uz de modelul clasic de instruire a lui Adler spre a împlini dorința de cunoaștere a studentului. Mentea emblematică a lui Montag trebuie să se nască în uimire – dacă va fi să ajungă vreodată la cunoaștere!

NOTE

1. Cf. Platon, *Theaitetos*, trad. Andrei Cornea, București: Humanitas, 2013, p. 82: „Într-adevăr, ceea ce simți e propriu întru totul unui filozof – uimirea. Căci nu există alt început pentru filozofie decât aceasta” (subl. Cornea) ↑
2. Cf. Aristotel, *Metafizica*, trad. Andrei Cornea, Humanitas: București, 2007, p. 60. ↑
3. *Ibidem*, p. 60-61. ↑
4. Din păcate, cartea nu îmi este accesibilă în varianta ei românească așa încât traducerile îmi vor aparține, fără a fi consultată și alte variante. ↑

Imagine: Unsplash